

Lausunto STM:lle avioliittolain muutoksen edellyttämistä lainmuutoksista

Asia:

Luonnos hallituksen esitykseksi laeiksi sairausvakuutuslain ja elatustukilain ja 8 §:n muuttamisesta sekä eräksi avioliittolain muutoksen edellyttämiksi lainmuutoksiksi

Sateenkaariperheet ry ja Seta ry kiittävät mahdollisuudesta lausua, ja esittävät seuraavat huomiot hallituksen esitysluonnoksesta:

Yleistä

- Avoliittokäsityksen yksiselitteinen määrittely koskemaan kaikkia pariskuntia on äärimmäisen tärkeä uudistus yksilöiden oikeusturvan, sosiaaliturvan ennustettavuuden sekä hallinnon johdonmukaisuuden kannalta. HE-luonnos tuo esiin kuinka sattumanvaraisesti nykylainsäädäntö kohtelee samaa sukupuolta olevia pareja.
- Elatustukea, asumisperustaista sosiaaliturvaa, työttömyysturvaa, kansaneläkettä, eläkkeensaajan asumistukea, yleistä asumistukea ja toimeentulotukea koskevat uudistusesitykset ovat tarpeellisia ja voidaan säätää esityksen mukaisesti.
- Yksittäisten perheiden ja yksilöiden oikeusturvan toteutuminen vaatisi jonkinlaisten siirtymäaikojen säätämistä, ennen kaikkea lapsen elatukseen ja hoivaan liittyvien etuuksien muuttuessa.
- **Sairausvakuutuslain muutokset perhevapaiden osalta ovat täysin puutteelliset. Sateenkaariperheet ry ja Seta ry pitävät täysin asiattomana, että yksin lastaan hoitavan miehen oikeus perhevapaisiin on poistettu hallituksen esitysluonnoksen lopullisesta versiosta. Aiemmassa valmistelussa olleet pykälät tulee palauttaa esitykseen, jotta yksi lapsiryhmä ei jää kokonaan perhevapaiden ulkopuolelle.**

Vaikutusarviointia olisi syytä tarkentaa ja laajentaa

- Taloudellisten vaikutusten arviointi on avoliittomääritelmän muuttumisen osalta puutteellista ja yksipuolista.
- Avoliittomääritelmän muuttuminen vaikuttaa monien eri etuuksien ja asiakasmaksujen määräytymiseen yksittäisten ihmisten ja perheiden osalta. Osalla ihmisistä etuudet kasvavat ja jotkut saattavat päästä uusien etuuksien piiriin, mutta ennen kaikkea uudistukset aiheuttavat sen, että monen kansalaisen etuudet laskevat ja asiakasmaksut nousevat.
- Taloudellisten vaikutusten arviointi olisi hyvä aloittaa yleisellä huomiolla, että muutokset vaikuttavat hiukan eri suuntiin, mutta muutosten yhteenlasketun vaikutuksen arvioidaan olevan sellainen, että se tulee pitkällä tähtäimellä laskemaan yhteiskunnan kustannuksia.
- Vaikka esitysluonnoksessa muutoksilla yleiseen asumistukeen ja toimeentulotukeen ei arvioida olevan olennaisia kustannusvaikutuksia, on aivan selvää, että näiden etuuksienkin osalta yhteiskunnan kustannukset tulevat vähenemään merkittävästi. Molempiin lakeihin

liittyvien avoliittomääritelmien muuttaminen sukupuolineutraaleiksi tulee vähentämään perheille myönnettävien etuuksien suuruutta kun myös samaa sukupuolta olevien avopuolisoiden tulot ryhdytään ottamaan huomioon etuutta myönnettäessä.

- Lisäksi taloudellisia vaikutuksia olisi syytä arvioida myös niiden lakien osalta, joiden pykälä ei jouduta muuttamaan, mutta joiden tulkinta tulee muuttumaan avoliittomääritelmän uudistumisen myötä. Tulkintakäytännön muuttuminen tulee pääasiassa vaikuttamaan niin, että vakuutettujen saamat korvaukset pienenevät, kun yhä useampi avopari lasketaan avopariksi. Näin tulee käymään erityisesti lapsilisien, kotihoidontuen ja yksityisen hoidon tuen osalta, joita toistaiseksi maksetaan samaa sukupuolta oleville avopareille muita perheitä korkeampina.
- Kun luonnoksessa arvioidaan vaikutuksia viranomaisten toimintaan, tuodaan esiin vain toimeenpanoon liittyviä hetkellisiä ylimääräisiä rasitteita. Olisi tarpeellista tuoda esiin myös johdonmukaisemman lainsäädännön helpottava vaikutus viranomaisen (ennen kaikkea Kelan) työhön pidemmällä aikavälillä.

Siirtymäaikasäädökset säädettävä edunsaajien oikeusturvan varmistamiseksi

- Ehdotettujen muutosten myötä yksittäisten vakuutettujen ja perheiden etuudet saattavat laskea merkittävässäkin määrin, varsinkin niissä tilanteissa, kun uudistus osuu moneen vakuutetun/perheen nauttimaan etuuteen yhtä aikaa.
- Esitysluonnoksessa on kiinnitetty huomiota kansalaisten oikeusturvaan muutoksen yhteydessä. Oikeusturvan toteutumiseksi on katsottu riittäväksi, että tiedotus edunsaajille toteutetaan riittävässä mitassa.
- Sateenkaariperheet ry ja Seta ry pitävät muutosten tiedottamista yleisesti sekä yksittäisille edunsaajille suoraan äärimmäisen tärkeänä. Koska uudistus on tulossa voimaan niin nopealla aikataululla, tehokas tiedottaminen saattaa kuitenkin jäädä toteuttamatta, eikä perheille jää riittävästi aikaa sopeuttaa talouttaan muuttuviin etuuksiin.
- Sateenkaariperheet ry ja Seta ry katsovat, että edunsaajien oikeusturvan takia olisi tarpeellista säätää siirtymäaikasäännöksistä, joilla etuuksiin tulevat muutokset tapahtuisivat pidemmällä aikataululla kuin lain voimaantulon aikataulussa.
- Ennen kaikkea lapsen elatukseen ja hoivaan tarkoitettujen etuuksien yhtäkkisen päättymisen hyvin lyhyellä varoituksella ei voi katsoa olevan lapsen edun mukaista, vaikka muutoksesta olisi tiedotettukin yksittäisille edunsaajille.

Sairausvakuutuslaki

- Sairausvakuutuslain muutokset perhevapaiden osalta ovat täysin puutteelliset. Sateenkaariperheet ry ja Seta ry pitävät täysin asiattomana, että yksin lastaan hoitavan miehen oikeus perhevapaisiin on poistettu hallituksen esitysluonnoksen lopullisesta versiosta. Aiemmassa valmistelussa olleet pykälät tulee palauttaa esitykseen, jotta yksi lapsiryhmä ei jää kokonaan perhevapaiden ulkopuolelle.
- Yksin lastaan hoitavan miehen perhevapaiden mahdollistamisen lisäksi pitäisi:
 - uudistaa etuuksien ja lainsäädännön termistö sukupuolineutraalimmaksi niin, että esimerkiksi naisille ei tarvitsisi maksaa ”isyysrahaa”.
 - säätää naisparin ”isyysvapaa” aidosti lapsikohtaisesti, jotta vuoden 2014 perhevapaauudistus toteutuisi myös naisparien osalta. Tämä edellyttäisi sitä, että

myöskään naisparin perheessä uusi äitiys- tai vanhempainrahakausi ei estäisi pitämästä isyysrahakautta aiemmasta lapsesta.

- mahdollistaa perhevapaat myös etävanhemmille
- mahdollistaa perhevapaiden jakaminen joustavammin kaikkien vanhempien kesken
- mahdollistaa isyysraha yhtä useammalle henkilölle, jos lapsella on useampia tosiasiallisia vanhempia
- Esityksen mukaisesti muutetussa 9 luvun 8§:ssä viitataan useaan kertaan ”isään ja äitiin” ja heidän keskinäiseen valinnanmahdollisuuteen. Koska päivärahoihin vaihtoehtoisesti oikeutetut eivät aina ole keskenään eri sukupuolta, olisi parempi puhua esimerkiksi ”vakuutetuista” tai ”vanhempainrahaan oikeutetuista” kuin ”äidistä ja isästä”
- Sateenkaariperheet ry ja Seta ry ehdottavat, että samalla korjataan 9 luvun äitiysrahoikeutta koskevan 2§:n pykälän ensimmäinen momentti muotoon ”Vakuutetulla, jonka raskaus on kestänyt vähintään 154 päivää, on oikeus saada raskauden ja synnytyksen perusteella äitiysrahaa.” Voimassa olevan lain muotoilu (”Naisella, jonka raskaus...”) estää etuuden maksamisen, jos synnyttäjä on juridisesti mies. Myös tässä tilanteessa raskaana oleva vakuutettu on äitiysrahan, ja ennen kaikkea sitä vastaavan vapaan, tarpeessa.

Sateenkaariperheet ry ja Seta ry vaativat, että yksin lastaan hoitavan miehen perhevapaiden mahdollistaminen palautetaan hallituksen esitykseen seuraavasti, aiemman valmistelun mukaisesti:

1. Nykytila

Lapsen biologisen isän ja adoptioisän vanhempain- ja isyysrahoikeuden edellytyksenä on avio- tai avoliitto lapsen äidin kanssa. Poikkeuksellisesti oikeus vanhempainrahaan on lapsen hoidosta vastaavalla isällä, jos isä on aiemmin ollut lapsen äidin kanssa avio- tai avoliitossa eikä äiti osallistu lapsen hoitoon.

Vanhempainrahaa ei kuitenkaan makseta samalta ajalta, jolta lapsen äiti saa äitiysrahaa. Jos edellä mainitut edellytykset eivät täyty, isällä ei ole oikeutta vanhempain- tai isyysrahaan, vaikka hän asuisi lapsen kanssa ja hoitaisi lasta.

2. Keskeiset ehdotukset

Lapsen hoidosta vastaavalle isälle ehdotetaan oikeutta vanhempain- ja isyysrahaan. Tällöin isän oikeus vanhempainpäivärahoihin ei edellyttäisi aiempaa tai nykyistä avio- tai avoliittoa lapsen äidin kanssa. Lapsen hoidosta vastaavan isän vanhempainpäivärahojen edellytyksenä ei olisi se, että lapsen äiti on käynyt synnytyksen jälkeisessä jälkitarkastuksessa terveydentilansa selvittämiseksi. Jos isä ottaa lapsen hoitoonsa jo äitiysrahakaudella, isällä olisi oikeus pidennettyyn vanhempainrahakauteen siitä lukien, kun hän ottaa lapsen hoitoonsa. Isän oikeus vanhempainrahaan äitiysrahakaudella merkitsisi pidennystä vanhempainpäivärahauteen. Isän nais- tai miespuolisella avio- tai avopuolisella olisi myös oikeus käyttää vanhempainrahapäiviä. Äidiltä, joka ei osallistu lapsen hoitoon, ehdotetaan poistettavaksi oikeus vanhempainrahaan, jos isä on oikeutettu vanhempainrahaan. Biologisella äidillä olisi kuitenkin edelleen oikeus äitiysrahaan

3. Säädetävät pykälät

Jotta lastaan yksin hoitavan miehen perhevapaat voidaan mahdollistaa, sairausvakuutuslain 9 luvun pykälää on uudistettava seuraavasti:

6 §:ään lisätään toinen momentti seuraavasti:

Lapsen isällä on lapsen hoidosta vastatessaan tämän luvun 1 §:n 2 momentista poiketen oikeus isyyseräseen, vaikka lapsen äiti ja isä eivät elä yhteisessä taloudessa avioliitossa tai avioliitonomaisissa olosuhteissa.

8 §:n ensimmäistä momenttia ei uudisteta esitysluonnoksen esityksen mukaisesti vaan korvataan momenteilla 1-2 seuraavasti:

Vanhempainrahaan on oikeus vanhempien sopimuksen mukaan joko lapsen äidillä tai isällä.

Lapsen isällä on lapsen hoidosta vastatessaan tämän luvun 1 §:n 2 momentista poiketen oikeus vanhempainrahaan, vaikka lapsen äiti ja isä eivät elä yhteisessä taloudessa avioliitossa tai avioliitonomaisissa olosuhteissa. Isän oikeus vanhempainrahaan alkaa lapsen hoitoon ottamisesta. Jos isällä on oikeus vanhempainrahaan tämän momentin nojalla, äidillä ei ole oikeutta vanhempainrahaan. Tällöin oikeus vanhempainrahaan on sopimuksen mukaan joko lapsen isällä taikka vakuutetulla, joka on avioliitossa lapsen isän kanssa eikä asu välielä rikkoutumisen vuoksi hänestä erillään tai vakuutetulla, joka jatkuvasti elää lapsen isän kanssa yhteisessä taloudessa avioliitonomaisissa olosuhteissa. Vanhempainrahaan sovelletaan, mitä tämän luvun 8–12 §:ssä ja 14–15 §:ssä sekä muualla tässä laissa säädetään vanhempainrahasta.

4. Säädösten yksityiskohtaiset perustelut

6 §. Isyyserä. Pykälässä säädetään vakuutetun oikeudesta isyyseräseen.

Pykälään ehdotetaan lisättäväksi uusi 2 momentti, jossa säädetäisiin poikkeuksesta 9 luvun 1 §:n 2 momenttiin. Säännöksen mukaan lapsen isällä, joka vastaa lapsen hoidosta, olisi oikeus isyyseräseen, vaikka lapsen äiti ja isä eivät elä yhteisessä taloudessa avio- tai avioliitossa. Kyse olisi tilanteesta, jossa lapsen äiti ja isä ovat eronneet eivätkä enää elä yhteisessä taloudessa avio- tai avioliitossa, sekä tilanteesta, jossa lapsen biologinen äiti ja biologinen isä eivät ole lainkaan eläneet yhteisessä taloudessa avio- tai avioliitossa. Säännöstä sovellettaisiin myös tilanteeseen, jossa lapsen adoptioäiti ja adoptioisä ovat eronneet sekä tilanteeseen, jossa lapsen biologinen äiti ja hänen naispuolinen puolisonsa ovat eronneet. Säännös ei koskisi tilannetta, jossa mies adoptoi lapsen, vaan siihen sovellettaisiin adoptiovanhemman isyyserää koskevia säännöksiä.

Lapsen edun mukaista olisi, että lapsesta yksin huolehtivalla isällä olisi oikeus isyyseräseen. Isän katsottaisiin vastaavan lapsen hoidosta, jos lapsi asuu isän luona tai jos isä pääasiallisesti vastaa lapsen hoidosta tai sen järjestämisestä sekä lapsen huollosta arjessa.

8 §. Vanhempainraha. Pykälässä säädetään vakuutetun oikeudesta vanhempainrahaan.

Pykälän 1 momentin ensimmäisestä säännöksestä ehdotetaan poistettavaksi vanhempainrahakauden alkamisen ajankohtaa koskeva ilmaus ”välittömästi äitiyserähäkauden päätyttyä”. Vanhempainrahakaudesta

Lausunto

ja sen alkamisen ajankohdasta säädetään 9 luvun 10 §:n 1 momentissa, jossa on vastaava ilmaus. Kyse on teknisestä muutoksesta.

Pykälän 1 momentin toisen säännöksen mukaan vaikka lapsen äiti ja isä eivät enää elä yhteisessä taloudessa, lapsen hoidosta vastaavalla isällä on oikeus vanhempainrahaan, jos äiti ei osallistu lapsen hoitoon. Säännös ehdotetaan siirrettäväksi muutettuna pykälän 2 momenttiin.

Pykälään ehdotetaan lisättäväksi lailla 678/2014 kumotun 2 momentin tilalle uusi 2 momentti, jossa säädettäisiin poikkeuksesta 9 luvun 1 §:n 2 momenttiin. Säännöksen mukaan lapsen isällä, joka vastaa lapsen hoidosta, olisi oikeus vanhempainrahaan, vaikka lapsen äiti ja isä eivät elä yhteisessä taloudessa avio- tai avoliitossa. Kuten nykyisin, kyse olisi tilanteesta, jossa lapsen äiti ja isä ovat eronneet eivätkä enää elä yhteisessä taloudessa avio- tai avoliitossa. Jatkossa kyse olisi myös tilanteesta, jossa lapsen biologinen äiti ja biologinen isä eivät ole lainkaan eläneet yhteisessä taloudessa avio- tai avoliitossa. Säännöstä sovellettaisiin myös tilanteeseen, jossa lapsen adoptioäiti ja adoptioisä ovat eronneet sekä tilanteeseen, jossa lapsen biologinen äiti ja hänen naispuolinen puolisonsa ovat eronneet. Säännös ei koskisi tilannetta, jossa mies adoptoi lapsen, vaan siihen sovellettaisiin adoptiovanhemman vanhempainrahaa koskevia säännöksiä.

Lapsen edun mukaista olisi, että lapsesta yksin huolehtivalla isällä olisi aina oikeus vanhempainrahaan. Isän katsottaisiin vastaavan lapsen hoidosta, jos lapsi asuu isän luona tai jos isä pääasiallisesti vastaa lapsen hoidosta tai sen järjestämisestä sekä lapsen huollosta arjessa. Isän oikeus vanhempainrahaan alkaisi ajankohdasta, jona isä ottaa lapsen hoitoonsa.

Vanhempainpäivärahaajärjestelmässä vanhempainrahan tarkoituksena on lapsen kotona tapahtuvan hoidon turvaaminen. Pykälän uudessa 2 momentissa ehdotetaan säädettäväksi, että jos lapsen isällä olisi säännöksen nojalla oikeus vanhempainrahaan, lapsen äidillä ei olisi oikeutta vanhempainrahaan, koska hän ei vastaa lapsen hoidosta. Tällöin vakuutetulla, joka on avioliitossa lapsen isän kanssa eikä asu hänestä erillään välien rikkoutumisen vuoksi, olisi oikeus vanhempainrahaan. Myös vakuutetulla, joka jatkuvasti elää lapsen isän kanssa yhteisessä taloudessa avioliitonomaisissa olosuhteissa eli on avioliitossa lapsen isän kanssa, olisi oikeus vanhempainrahaan. Siten vanhempainrahaan olisi oikeus isän nais- tai miespuolisella aviopuolisella, rekisteröidyn parisuhteen puolisoilla taikka nais- tai miespuolisella avopuolisella säännöksessä tarkoitettussa tilanteessa. Edellytyksenä olisi se, että puoliso elää yhteisessä taloudessa lapsen isän kanssa. Vanhempainrahaan olisi oikeus joko lapsen isällä tai hänen edellä mainitut edellytykset täyttävällä puolisoillaan heidän sopimuksensa mukaan.

Pykälän uudessa 2 momentissa ehdotetaan säädettäväksi niistä sairausvakuutuslain säännöksistä, joita sovellettaisiin lapsen isän ja hänen puolisonsa vanhempainrahaan säännöksessä tarkoitettussa tilanteessa.

Lapsen hoidosta vastaavan isän vanhempainrahaoikeuden edellytyksenä ei olisi se, että lapsen äiti on käynyt synnytyksen jälkeisessä jälkitarkastuksessa terveydentilansa selvittämiseksi. Pykälän voimassa olevan 3 momentin nojalla Kansaneläkelaitos voisi myöntää vanhempainrahan, vaikka jälkitarkastusta ei ole tehty.

Lisätietoja antavat:

Juha Jämsä
toiminnanjohtaja
044 997 1956

juha.jamsa@sateenkaariperheet.fi

Kerttu Tarjamo
pääsihteeri
050 309 8108

kerttu.tarjamo@seta.fi